

Mateo Šupraha
**KRITIKA
METAFIZIKE:
OD “SMRTI BOGA”
DO “ŠIBKE MISLI”**

151-165

MATEO ŠUPRAHA
KOŠNICA PRI CELJU 18
SI-3000 CELJE

::POVZETEK

PRISPEVEK V TREH DELIH obravnava kritiko metafizike, s poudarkom na konceptu "šibke misli" Giannija Vattima. Prvi del zaznava težavo, ki jo metafizika prinese s postavljanjem končnega temelja in problematizira boga, v katerega ne dvomimo in o izvoru katerega se ne sprašujemo. Nihilizem se v drugem delu pojavlja kot želja po premagovanju vrzeli pri vprašanju prve resnice. Pestrost pojmovanja nihilizma, ki se kaže tako v zgodovini metafizične misli kot tudi v sodobni filozofiji Zahoda, preko prikaza ideje "šibke misli", uporabimo kot orodje za premagovanje krize, ki jo sproža metafizika. Nihilizem postavlja novo možnost razvoja misli ter prevladovanja obdobja zaprtega logocentrizma. Težava "nasilja" v metafiziki izraža potrebo filozofije po premagovanju tradicionalnih struktur, z namenom ohranjanja svojega obstoja. Pri tem so ključna vprašanja o koncu metafizike/filozofije kot vere v objektivno resnico.

V tekstu torej obravnavamo ključne pojme pri Vattimovi vzpostavitvi "šibke misli". V prvem delu se ukvarjamo s pojmom metafizike, v drugem z nihilizmom. Če je v prvem delu *metafizika* vprašanje, je v drugem delu *nihilizem* odgovor. Heideggerjeva ontološka diferenca omogoča nov pogled na vprašanje resnice in s tem odpira misel, v kateri nihilizem deluje kot hermenevtika. Ideja "šibke misli", ki jo obravnavamo v tretjem delu, deluje v obratni smeri, kot smo bili tega vajeni v času metafizične prevlade. "Šibki misli" gre za "razbijanje" temeljev, tako da univerzalnost deluje kot partikularnost. Univerzalnost se lahko kaže le kot določen pogled, kot določen kontekst; in ne kot poslednja resnica.

Ključne besede: Vattimo, Heidegger, Nietzsche, nihilizem, metafizika.

ABSTRACT**CRITIQUE OF METAPHYSICS: FROM "DEATH OF GOD" TO "WEAK THOUGHT"**

The article examines the critique of metaphysics with the emphasis on the concept of "weak thought" by Gianni Vattimo. The first part perceives the basic problem of metaphysics, which is brought about by setting the ultimate foundation, and problematizes god, who is undoubtable and whose origin we do not question. In the second section nihilism occurs as a wish to surmount the gap in the question of the first truth. The diversity of the conception of nihilism, present in the history of metaphysics as well as in the contemporary Western philosophy, is applied

through the overview of the idea of "weak thought" as a tool to surmount the crisis of metaphysics. In this, nihilism plays a crucial role of establishing new possibilities of thought-development - the ability to overcome the era of closed thought of logocentrism. The problem of the "violence" in metaphysical thought demonstrates the philosophical need to surmount traditional structures for the purpose of maintaining its own existence. That opens the key questions about the end of metaphysics/philosophy as the faith in objective truth.

The article therefore discusses the key notions in Vattimo's establishment of the "weak thought". The first part addresses metaphysics, the second one nihilism. If metaphysics is a question in the first part, the nihilism is the answer in the second part. Heidegger's ontological difference enables a new perspective on the question of truth, thus enabling nihilistic thought to function as hermeneutics. The idea of "weak thought", discussed in the third part, functions as the opposite of what we were used to in the time of metaphysical overcoming. The issue of "weak thought" deals with "breaking" the foundations so that the universality functions as the particularity. The universality could be presented only as a certain view, a certain context; and not as a final truth.

Key words: Vattimo, Heidegger, Nietzsche, nihilism, metaphysics.

::RAZKRITJE METAFIZIKE

V *Pismu o humanizmu* (1967 a) iz leta 1947 Heidegger ugotavlja, da je ključna težava njegovega kardinalnega dela *Bit in čas* (1997) v nezmožnosti presejanja začetega diskurza, saj naj bi bil še vedno rabljen jezik metafizike. (Heidegger, 1967 a, po Vattimo, 2005: 58) V tej avtorefleksiji se Heideggerjeva lastna raziskava kaže kot problematizacija temeljev celotne filozofske tradicije Zahoda. Tako *Bit in čas* izhaja iz razumevanja koncepta biti po modelu navzočnosti (*semplice-presenza*), ki je le ena od dimenzij časa; v tem smislu je potrebno temelje metafizike razjasniti z analizo odnosa bit-čas. Kritični pregled tradicionalne filozofije se kaže skozi Heideggerjev filozofski jezik kot nova misel. Gianni Vattimo povzema Heideggerjevo refleksijo temelja na dveh ravneh. Na prvi, teoretični, gre za izdelavo koncepta časovnosti in zgodovinskosti *Biti in časa*. Na drugi, praktični ravni, gre za kritiko koncepta metafizike *biti* kot čiste navzočnosti, ki nastaja zaradi jezikovne omejenosti. S Heideggerjevim razumevanjem metafizike biti kot navzočnosti dobimo vpogled v skupno značilnost celotne filozofske tradicije Zahoda. Razvoj metafizike se dogaja preko razumevanja svojega stanja v duhu določene tradicije, ki pripada določenemu jeziku. (Vattimo, 2005: 58-59) Ker metafizika z vprašanjem biti bivajočega predstavlja nujen pogoj za utemeljevanje vsega bivajočega, se nam

postavlja vprašanje, kaj je pogoj obstoja same biti. Ali ne izhajamo ravno tako iz bivajočega, ko govorimo o biti? Ali ni bit le del bivajočega, ki kot taka izpričuje istovetnost obeh pojmov?

V razpravi *Kaj je metafizika?* (Heidegger 1967 b) Heidegger opozarja na metafizično ukoreninjenost v celotno človekovo tubiti. Ta ugotovitev se pojavlja kot rezultat splošne tendence po postavljanju biti onstran bivajočega kot takšnega. Spoznanje bivajočega vsebuje vedno že predhodno razumevanje biti bivajočega, to je način, kako bivajoče preide v bit, kažoč se v navzočnosti (*presenza*); oziroma implicira konstitutivno transcendenco bivajočega. To izhaja iz tubiti, ki je z razumevanjem biti vedno že *onkraj* bivajočega kot takega. Toda če sledimo zgodovini zahodne misli, se takšna transcendenca bivajočega v smeri zavedanja biti vedno konča s pojavom določene "napake", kar pomeni, da je vedno imela težnjo po tem, da bit koncipira na temelju navzočnosti. (Vattimo, 2005: 60)

Vattimo ugotavlja, da ima izraz metafizika izrazito negativno konotacijo pri Heideggerju, ko pravi, da misel Zahoda zaradi nezmožnosti ohranjanja ravni konstitutivne transcendence tubiti, polaga bit na raven bivajočega. Konstitutivno začetno razumevanje biti pomeni zasnitek ali načrt, ki izraža transcendenco tubiti v odnosu na bivajoče. Preko pojma transcendence lahko sklepamo, da si je filozofija že od samih začetkov postavljala vprašanja o tem kaj je tisto, kar konstituira bivajoče kot tako. Ključna težava biti bivajočega je v sklepanju, da se bit koncipira kot skupna značilnost celote bivajočega. Ker je slednja mišljena v smislu navzočnosti, potem tudi bit zapada na isto raven. (prav tam, str. 61)

Pri analizi vprašanja metafizike Heidegger ponazori problem temelja z načelom zadostnega razloga, ki je prisotno v vsej filozofski tradiciji. To načelo je v zgodovini metafizike delovalo kot načelo vzročnosti, kar pomeni, da ima vsaka bivajoča stvar svoj vzrok ali temelj. V tem smislu je (s)poznavanje bivajočega pomenilo (s)poznavanje bivajočega v temelju. V analizi *Biti in časa* je vprašanje tubiti bolj temeljno od bivajočega nasploh, zato moramo veljavnost načela zadostnega razloga podvreči prehodnem razumevanju tubiti. Slednja ne prenese utemeljevanja biti na "objektivnem" značaju, ki se kaže kot navzočnost. Tubit postavlja svet, ki se kaže kot bivajoče; je nekdo, ki se s svojim postavljanjem odpre v svetu in deluje skozi eksistencial skrbi. Eksistencialni diskurz odprtosti, ki deluje kot celota bivajočega se naposled kaže kot temelj. Tubit kot temelj postavljamo pred bivajoče, a ne v smislu časovnosti, temveč na način odprtosti do sveta. Na tej podlagi se načelo zadostnega razloga kaže kot sekundarno v smislu ontične resnice, ki pa vedno že predpostavlja ontološko resnico oziroma bit kot zasnitek. (prav tam, str. 64-65)

Vnaprejšnje razumevanje tubiti je utemeljeno na način negativitete; predsta-

vlja "pravi" temelj, zaradi nemožnosti samopostavljanja temelja. Z odprtostjo horizontov, ki vključujejo vsa razmerja bivajočega, ni mišljen poslednji temelj od katerega je vse odvisno. Zasnutek pomeni, da ima pozitivno formiranje odprtosti sveta, ki se kaže kot "racionalno upravičenje", svoj izvor v negativiteti kot *Ab-grund* oziroma v "pomanjkanju temelja". (prav tam, str. 66)

Izrek "*ratio est cur aliquid potius existit quam nihil*"¹¹ odpira konstitutivno vprašanje metafizike kot: "Zakaj bivajoče in ne rajši nič?" Težava, ki jo vprašanje ne odpravlja tiči v dejstvu, da ne izraža transcendence tubiti in njenega odnosa pred bivajočim in bitjo. S postavljanjem tega vprašanja ostajamo znotraj mišljenja upravičevanje-utemeljevanje. Poleg tega se pojavlja še ena težava, ki je povezana s Heideggerjevo ontološko diferenco, in sicer vzpostavljanje odnosa med bitjo in ničem. Pomen negativitete pri vprašanju biti bivajočega se razkriva kot hkratno postavljanje vprašanja ničča. Če si vse znanosti postavljajo problem spoznavanja bivajočega, od kod potem vprašanje ničča? V tekstu *Kaj je metafizika?* Heidegger pravi, da je izkušnja ničča dana na emotivni ravni in ne na ravni razuma. Pri tem gre za stanje tesnobe kot "temeljnega afektivnega stanja" in "posebnega odprtja tubiti", ki se odkriva kot strah "do ničča"; gre za občutenje brezpomenskosti eksistence. Pomen tesnobe pri razlagi tubiti je v tem, da ne gre za stanje do določenega bivajočega, ampak za občutje ogroženosti eksistence kot take. Takrat, ko tubit ne ostaja v središču bivajočega kot eno bivajoče med drugimi, se čuti "zgubljeno". Tesnoba kot strah, ki se ne dopušča razložiti na način kot strah do ničča, postavlja tubit pred lastno transcendenco, pred eksistenco kot tako; tudi pred lastno "odgovornost". (prav tam, str. 66-69)

Če obrnemo tradicionalni metafizični aksiom: *ex nihilo nihil fit* (nič ne pride od ničča ali stvari ne morejo biti ustvarjene od ničča) in postavimo trditev: od ničča pride vsako bivajoče kot bivajoče, dobimo razlago tubiti kot zasnutka. Pri tem ne gre za razumevanje prehajanja iz ničča v "realnost" (*realtà*) biti, ki se kaže kot navzočnost. Ravno nasprotno, gre za prepoznavanje biti bivajočega znotraj projekcije tubiti kot zasnutka. Biti ne moremo razumeti kot produkt tubiti, zato Heideggerjevo misel izključujemo iz tradicije empiričnega in transcendentalnega idealizma, ki metafizične zagate rešujeta v razmerju subjekt-objekt. (prav tam, str. 69-70) V smislu razlage tubiti kot zasnutka bi lahko rekli, da metafizika, ki se predstavlja kot celotna misel Zahoda, v svojih biti zapada v nihilizem.

¹¹Obstaja razlog, zakaj nekaj obstaja raje kot nič.»

::POMEN NIHILIZMA

Težnje po koncu metafizike so se najprej pojavile z nihilizmom, ki je splošno prepoznano v Nietzschejevi sintagmi "Bog je mrtev!". Bog predstavlja temelj v sferi nadčutnega, ki obvladuje celoto bivajočega. Njegova moč ponazarja različna pravila, norme in vrednote, ki bivajoče osmišljajo. Skozi zgodovino njegova moč izgublja na pomenu in se razkraja; njegova smrt prihaja počasi. V tem smislu ima nihilizem aktivno vlogo in deluje obratno od principov metafizike. Nihilizem se dogaja oziroma deluje kot dogodje, ki ima nalogo razbijanja resnice. To je znak prehajanja h koncu metafizike. Nova doba pa je doba dovršenega nihilizma, ki se kaže v spremembi dotedanjih vrednot in v nalogi ponovnega postavljanja vrednot. Med nihilizmom in metafiziko je tanka meja, ki se izbriše takoj, ko z nihilizmom mislimo zgolj na ničnost bivajočega. Takrat nihilizem izgubi svojo aktivno funkcijo in postane le še en izraz metafizike. (Heidegger, 1971: 31-32)

Raven prevrednotenja vrednot nastopi ob postavljanju novih vrednot na mesto starih. Bolj kot le v razvrednotenju starih vrednot ima stopnja prevrednotenja funkcijo v odpravljanju načina postavljanja starih vrednot. Vrednote se po novem principu ne formirajo več iz sfere nadčutnega, ampak iz samega bivajočega. Šele z "vzgajanjem" vrednot moramo iskati merila za postavljanje le-teh. Pri tem je potrebna doslednost, saj nova merila lahko postanejo nova metafizična resnica, ki opredeljuje bivajoče. Nietzsche razume temelj kot *voljo do moči*, kar pomeni, da predpostavlja množstvo moči, ki se ohranjajo le v medsebojnem odnosu. Bistvo moči se kaže v samopremagovanju, kot preseganje same sebe. Mislec spoznava in ima nalogo vedno znova opredeliti bivajoče na podlagi moči, ki postavlja kriterije prevrednotenja iz katerega se oblikuje vrednota. V bistvu vrednote je moč, vzpostavljena znotraj sfere bivajočega. Moč se stopnjuje in s samopremagovanjem ne presega celote bivajočega, temveč se vrača nazaj k sebi. (prav tam, str. 33-35)

Volja do moči tako določa kriterije in daje odgovor na vprašanje *kaj* bivajoče je. Po drugi strani pojem *večnega vračanja enakega* razlaga *kakšno* mora bivajoče biti. S tem nastaja kritika vsega, kar se nahaja izven bivajočega. V središču življenja je človek, ki bistvo moči vedno obrača nazaj k sebi. S prevrednotenjem postane človek s podobo nadčloveka edini cilj. Nihilizem v tem smislu razlaga celotno zgodovino metafizike na način, da postavlja svoje bistvo pod vprašaj. Smisel nihilizma pomeni odpovedati se nujnosti tega, kar konstituira njeno bit bivajočega; torej odrešiti se *niča*. (prav tam, str. 36-40)

Nič se vzpostavlja v odnosu do bivajočega kot negacija, čeprav še vedno tostran bivajočega, saj drugače bivajoče ne bi moglo potoniti v nič in nihilizem ne bi obstajal. Tu se postavlja vprašanje ali *nič* vendarle na nek način obstaja;

ravno zaradi obstoja svoje ničnosti. Heidegger na tem mestu poudarja, da se vprašanje nihilizma zastavlja onkraj logične ravni, ki vzpostavlja sekundarno. (prav tam, str. 50)

Skozi Nietzschejevo in Heideggerjevo razumevanje nihilizma, se razvije misel Giannija Vattima, ki njuno kritiko metafizike označi za ključen moment pri vzpostavljanju ideje konca moderne. Pri tem nihilizem dobiva osrednjo vlogo orodja za rušenje metafizičnih temeljev. Z voljo do moči in na splošno z Nietzschejevim nihilizmom se odpre pot k interpretaciji moderne kot dobe preseganja in vere v bit kot objektivne danosti. Že iz časov grške filozofije je iz stabilne perspektive nadčutnega bilo mogoče razlagati vsakdanje stvari sfere bivajočega. V času Kanta se je z apriornimi formami čutnosti in razuma povečala vloga človeškega subjekta. S tehnološkim napredkom in nastopom pozitivizma je "objektivna" realnost temeljila na znanstveno preverljivih podatkih. Vsa "resnica" temelji na podlagi zaupanja do človeške verifikacije. Ko govorimo o Vattimovi ideji "šibke misli", moramo upoštevati, da je skozi celotno zgodovino metafizike šlo za odkrivanje biti. Zato v času, ko hočemo misliti nemetafizično, Vattimova ideja kot kritika metafizike, deluje problematično. (Vattimo, 2009: 18)

Vattimo poudarja, da je Heideggerjeva govorica o biti nihilistična, s tem pa tudi temelj hermenevtične ontologije. Kot os razumevanja Heideggerjeve hermenevtike izpostavi analizo tubiti kot hermenevtične totalitete. To pomeni, da je tubit koncipirana kot biti-v-svetu v smislu domačnosti s svetom oziroma s totaliteto pomenov bivajočega. "Biti domač" ne pomeni nič drugega kot biti vpet v referenčni okvir, kar predstavlja stanje pred interpretacijo. (Vattimo, 1997: 101)

Vattimo opozarja na možnost napačnega razumevanja tubiti kot transcendentnih kategorij. S tubitjo smo že seznanjeni zaradi vrženosti v svet, kar je edini dejavnik, ki vpliva na postavljanje tubiti. Vrženost v svet vselej pomeni omejenost s smrtnostjo; tubit se med vsemi možnostmi le končnosti ne more izogniti. Hkrati je to dejstvo tisto, ki osmišlja tubit, saj so s smrtjo kot možnostjo vse druge možnosti onemogočene. Torej je smrt tista, ki "eksistenci podeljuje gibljivi ritem *dis-cursusa*, konteksta, katerega smisel se vzpostavlja kot glasbena celota, ki se nikoli ne ustavi na eni sami noti. /.../ Hermenevtična totaliteta Tubiti temelji samo na podlagi njene konstitutivne možnosti, da je ne bi več bilo". (prav tam, str. 102) Heidegger v delu *Bit in čas* govori o utemeljitvi Tubiti na podlagi raz-temeljitve. Skozi to analizo biti-za-smrt kasneje pride do pojma *Ereignis*, kar je bilo v našem kontekstu smiselno prevedeno kot Dogodje. Ta označuje "dogodek, v katerem se neka stvar daje *als etwas*; vendar se lahko daje 'kot nekaj', se lasti (*eigenen*), samo če je udeležena v 'zrcalni igri sveta', v 'kolu' (*Ring*), v katerem je hkrati s prilaščanjem tudi

odlaščena". Če je v delu *Bit in čas* hermenevtična totaliteta pomenila samo odnos med utemeljitvijo in raz-temeljivitvijo (oz. "izbitjem dna"), kjer je torej temelj pomenil možnost ne-več-bitu, je kasneje vsaka stvar bila prikazana kot to, kar je. Za to pa ni značilna utemeljujoča totaliteta, ampak "zrcalna igra sveta". (prav tam, str. 103)

Vattimo torej prepoznava nihilistične značilnosti v Heideggerjevi misli na način, kot je nihilizem zastavil že Nietzsche. Za slednjega nihilizem pomeni revolucijo v smislu človekove poti iz središča, namesto proti njemu. Kar pomeni priznavanje odsotnosti temelja, kot konstitutivni moment svojega stanja. V tej točki se Heideggerjeva in Nietzschejeva filozofija ujemata. Heidegger prav tako izrecno poudarja, da bit in temelj ne smeta več biti izenačena. (prav tam, str. 103-104)

Pri umeščanju celotne analitične filozofije v sodobne filozofske tokove je potrebno omeniti njeno stališče do heideggrovske tradicije. Slednja je po mnenju analitikov neznanstvena, saj naj bi dajala pripovedi prednost pred teorijo. Po drugi strani tudi sodobna heideggrovska misel ne ostaja ravnodušna do analitikov. Najbolj nasprotujejo njihovim tendencam po ahistoričnem utemeljevanju človekove zgodovine. Ključna težava analitične filozofije je prepričanje, da je naravoslovna znanost bližje resnici, tako na ontološki, kot tudi na epistemološki ravni. Rorty za analitike trdi, da uporabljajo "zdravoumni pristop", saj da se ne ujema s teorijami Thomasa Kuhna in Hilary Putnam, ki dvomita o natančnosti naravoslovnih raziskav pri razlagi bistva stvari. (Rorty, 2007: 153)

Tako kot sta Popper in Russell smatrala, da Hegel in Heidegger predstavljata nevarnost za razvoj zatiralnih družb, je v primerjavi z njima Vattimo imel nasprotno stališče. Božja avtoriteta ali brezpogojno sprejemanje avtoritete razuma pomenita isto nevarnost. Tradicija platonizma je s pomočjo Kantovih idej sprožila nastanek racionalizma, ki naj bi bil podlaga za avtoritarne režime. V skladu s tem, Kantov moralni sistem deluje tako, da je zgolj določenem razumu omogočena pot do pravilne moralne odločitve. Tako ima njegova filozofija značilnosti ahistoričnosti, to pomeni, da nam Kantove ideje omogočajo delovanje, ki v različnih časovnih obdobjih pripelje do enakega moralnega rezultata. Po Vattimovem prepričanju je to izraz nasilja ter poskusa uveljavljanja absolutnih avtoritet. Takrat, ko razum pridobi funkcijo absoluta v okviru brezčasnosti, se bistveno ne razlikuje od avtoritete boga. S statusom božanskega razum izreka: "Kar pravim, ni le interpretacija; to je resnica." Za takšen večni in absolutni razum velja prepričanje, da lahko pride do jedra resnice in pravičnosti. Tako ima nadčutna sfera nesmrtnega razuma primat nad smrtnim svetom. (prav tam, str. 154)

Če izhajamo iz takšne dvopolne strukture lahko opazimo, da misel, ki sledi

Heideggerjevi tradiciji zagovarja tezo o ljudeh kot govorečih živalih z zmožnostjo sporazumevanja, zato sprejema materialistični pogled na svet. Racionalno delovanje po njihovem mnenju pomeni le zmožnost sporazumevanja in ne zmožnost prisvajanja resnice. (prav tam, str. 155)

Za Vattima ima odnos med pojmom pozabe biti in spominjanja (*An-denken*) ključno vlogo pri razumevanju nihilizma. "Prav s ponovno prehoditvijo zgodovine metafizike kot pozabe biti se Tubit odloči za svojo smrt in se tako utemeljuje kot hermenevtična totaliteta, katere temelj je odsotnost temelja". (Vattimo, 1997: 104)

Spominjanje ali *An-denken* se metafiziki izmika zato, ker predstavlja mišljenje, ki se ne more poprisotiti. Bit torej ni mišljena kot prisotnost, saj bi drugače šlo za pozabo biti, ki bi tvorila metafizično osnovo. Bit je mišljena skozi spominjanje, ki se ne pozablja. Skozi tradicijo se bivajoče kaže kot sled govornice iz preteklosti. "To izročilo je tesno povezano s smrtnostjo Tubiti: samo zato, ker si rodovi sledijo v naravnem ritmu rojstev in smrti, je bit izročujoča se napoved." Preko zgodovinskih horizontov se kaže vez s smrtjo, saj se smisel biti prenaša skozi spominjanje preteklih rodov. Vattimo pravi, da gre pri tem za drugačno strukturo biti kot pri metafizični, ki je stabilna in močna. Bit o kateri govori je "šibka" bit. Samo pojmovanje nihilizma pa je v tem smislu še bolj radikalno. Človekova pot iz središča navzven je radikalizirana tako, da se bit kaže kot enaka nič. To pa je posledica kratkotrajnosti eksistiranja oziroma zaprtosti v meje rojstva in smrti. (prav tam, str. 105-106)

Nietzschejev pomen metafizične prevlade nad materialnim svetom se zgošča v pojmu "bog". Ta predpostavlja močno bit z enotnim smislom zgodovine in celovitostjo sveta. Skozi celotno zgodovino filozofije se je v različnih oblikah ta bit ohranjala, zato "božja smrt" pomeni radikalno prekinitev te kontinuitete na vseh ravneh in odpiranje nove hermenevtike. Pri tem obstaja nevarnost napačnega razumevanja Nietzschejeve ideje, pri čemer se njegovo kritiko razume kot novo utemeljevanje, ki pomeni novo metafiziko. Vattimo opozarja, da propadlo "resnico" ne gre nadomeščati z novo, temveč da se ustvari pogoje, kjer do tega ne bi prišlo. Kar pomeni "predvsem konec vsake stabilne strukture biti, to je tudi vsake možnosti, da izjavimo, ali Bog biva ali ne". (Vattimo, 2010: 18)

Ideja mišljenja torej ni iskanje izvora, marveč oddaljevanje od njega. Na resnice gledamo kot na blodnje ali zmote, med katere spadajo vse metafizične ideje od morale in religije do umetnosti. (Vattimo, 1997: 145)

Vattimova ideja "šibke misli" upošteva prav to oddaljevanje od temelja, s tem "je tako nedvomno metafora in do neke mere paradoks. Ne more se razviti v simbol nove filozofije. Je način izrekanja začasnega, mogoče celo

kontradiktornega. Označuje pot, kaže na smer potovanja; je razcepljena pot, ki upošteva prevlado-razuma (*ragione-dominio*), četudi preoblikovanega in prikritega, od katerega vendarle vemo, da je dokončna osvoboditev nemo-goča; pot, ki se bo nadaljevala kot cepitev.” (Rovatti in Vattimo, 2010: 10)

Nietzschejeva ideja “božje smrti”, je v “šibki misli” pomemben faktor premagovanja metafizičnega logocentrizma. V osnovi pomeni konec dobe, v kateri sta tehnologija in družbena struktura onemogočali preseganje ujetosti v “idejo o celovitosti sveta, idejo o enotnem smislu zgodovine, o samoure-ničenem subjektu, ki zmore zapopasti ta lastni smisel”. (Vattimo, 2010: 18)

:: GENEALOGIJA “ŠIBKE MISLI”

K razvoju pojma ontološke difference je v šestdesetih letih pomembno prispeval Derrida, ko je z razlikovanjem med dvema pomenoma difference “želel pokazati, da diferencirajoči element, ki konstituira znak ni tudi sam nekaj, kar bi lahko razumeli kot ‘diferentno’”. (Vattimo, 1993: 137-138) Pri tem diferenca (razlika) ne spada v sfero bivajočega, kar pomeni, da ne biva in nima svojega bistva. Ob tem pa je potrebno opozoriti, da njena neizrekljivost ne zahaja onkraj čutnega in si ne pripisuje božjih lastnosti; diferenca je ireduktibilen pojem v smislu ontološke oziroma teološke prilastitve. Zaradi postavljanja pod vprašaj vrednosti izvora je vprašljivo samo izhodišče filozofske razprave. (Derrida, 1994: 6) S tem namenom Derrida predloži dva različna zapisa besede diferenca (s črkama e in a). Idejo je želel preizkusiti na pojmu ontološke difference - torej na ideji razlikovanja med bitjo in bivajočim -, ki je po Derridaju še vedno znak, da je Heidegger ostajal znotraj horizonta metafizike. Razlog je videl v Heideggerjevem določanju naloge mišljenja preko katerega bi lahko “poimenovali bistvo biti”. Smisel difference je ravno v tem, da ne more obstajati izraz za tisto temeljno in vrhovno ime. “Na začetku je bila sled /.../, nikoli prisotnost, na katero bi se ta sled nanašala.” Sled je tisto, kar se skozi razliko daje, kar pa ne moremo dojeti na metafizični način. Sled se dogaja in s tem beži od konceptualiziranja, ki bi mu dalo trdno strukturo. (Vattimo, 1993: 137-138) Derridajeva kritika metafizike izhaja iz nasprotovanja konceptu prisotnosti, saj naj bi le dajal vtis, kot da pozna resnico o začetnih počelih. Avtoritativni metafizični pristop se izkazuje ravno v tem, da se začetek predstavlja kot izvor. Diferenca deluje drugače, predstavlja se kot popolnoma svobodna igra, ki je ne moremo omejiti s pravili, da bi prišli do začetnega originala. Če to sprejmemo, se sprašuje Vattimo, potem ne moremo mimo vprašanja, kdo je tisti, ki igra to igro; kdo postavlja diferenco. (Vattimo, 2008 b: 47)

Razlikovanje med pojmom biti in bivajočega oziroma pri sami razliki, ki je starejša od biti, gre za diferenco posebne vrste. Zaradi tega, ker je ne moremo poimenovati ji Derrida pravi diferanca. Tako naključno proizvedena diferanca pokaže difference kot sledi, ki se ujemajo s svojim značajem in delujejo kot simulakri. Na tem mestu ne govorimo več o razliki, temveč o simbolni strukturi simulakra, ustvarjenega iz mnoštva sledi, ki so brez metafizičnega izvora. (prav tam, str. 48)

Derrida meni, da je metafizični tekst le mnoštvo diferenc, ki jih moramo podvreči dekonstrukciji, s katero odkrivamo sledi. Vattimo se s tem ne strinja in pravi, da Derrida s tem ko poimenuje diferenco (kot Diferanco), ostaja v metafizičnih okvirih. Problem vidi v tem, da ima razlika simulakrski značaj, ki pa je v načelu že metafizičen. Razlika deluje tako, da skozi simulaker zavzemamo različne drže, ki so med seboj nepomirljive; te se izražajo skozi zavest, ki jo prepoznamo znotraj "metafizike prisotnosti". Poleg tega lahko vidimo, da se Derridajeva diferanca postavlja nasproti ontološki diferenci, ki upošteva historičnost biti skozi dogodje. Vattimo vidi težavo Derridajeve difference v tem, da poskuša ostati izven zgodovinskega konteksta; diferanca predstavlja neskončno pomnožitev sledi, s tem pa se postavlja v metafizično večnost, za katero je značilna absolutna bit. (prav tam, str. 50)

Derrida se pri svoji kritiki metafizike opira na Nietzschejevo idejo "večnega vračanja enakega." "Diferenca, kot arhi-struktura neskončnega procesa ponavljanja je večno vračanje enakega, razumljenega kot zakon biti, kot usoda, kot negacija linearne judovsko-krščanske historičnosti v prid krožnosti grškega tipa; diferanca kot povečevanje simulakra pa je ples in smeh Zaratustre, vračanje k nedolžnosti bivanja, kot 'volja do moči' (*Wille zur Macht*)." (Vattimo, 2008 b: 52)

Vattimo pravi, da je s takšno razlago mišljenje difference na določeni točki površno. V Nietzschejevem tretjem delu knjige *Tako je govoril Zaratustra* (1999) se ideja večnega vračanja enakega vzpostavi skozi prisposodbo ugriza. Ta ne ustvarja metafizike skozi "zavest"; prav tako ne gre za simulaker, kjer diferanca na zadnji stopnji deluje kot neskončno ponavljanje. Smisel prisposodbe ugriza se ohrani pri Heideggerjevi ontološki diferenci, ki je bistveno drugačna od mišljenja razpadanja difference. Vattimo pravi, da z dekonstrukcijo ontološke difference ne priznamo razlike med bitjo in bivajočim, kar pomeni, da je bit nehomogena. Z dekonstrukcijo lahko zaključimo, da se nehomogenost kaže kot zavzemanje odnosa zavesti do biti, ki se razvija in postavlja skozi večnost. Neupoštevanje ontološke difference pomeni spekulativni in metafizični odnos med filozofijo in bitjo. Treba je izpostaviti, da Heidegger poudarja razliko med bitjo in bivajočim kot tisto, ki ne izvzema same tubiti. "Diferenca je zgodovina biti, dogodje; kot takšna zaobjema človeka /.../." (Vattimo, 2008 b: 53-54)

V tekstu z naslovom *Dialektika, diferenca, "šibka misel"* (Vattimo, 2008 a), Vattimo predstavi odnos med temi tremi pojmi, pri čemer opozarja, da ne gre za logičen prehod od enega pojma k drugemu, pri čemer bi "šibka misel" prevladovala nad ostalima dvema. Dialektika in diferenca sta mišljeni v smislu prevlade in prebolevanja (*Verwindung*). Mišljenje šibkosti pa predpostavlja pot k biti, ki je nasprotna metafizičnem postavljanju začetnih načel; prav tako nasprotuje metafizično-zgodovinskem konceptu, na primer Heglovi biti, kjer se mišljenje dviga na stopnjo časovnosti. "Šibkost" predpostavlja hermenevtično utemeljitev razprave. (Vattimo, 2008 a: 107-108)

Težava koncepta dialektike je v tem, da se obravnava v razmerju do "totalitete" in do pojma "ponovnega prisvajanja". Resnica je tukaj dojeta na heglovski način, v smislu celote, kar pomeni razjasniti pogoje vzpostavljanja celostnega gledišča in ne ideološko pogojenega. To se rešuje z načinom povezovanja teorije in prakse, ki oblikuje "celostno" in "ponovno prisvojeno" znanje prek zavesti revolucionarne skupine enako mislečih ljudi. Neuspeh takšne dialektike je v razumevanju revolucionarnih idealov ter strukture oblasti, ki naj bi jo z revolucijo spremenili. Ponovno prisvojeno in celostno znanje po revolucionarni praksi postane nova oblika vladavine; nastopijo birokratizirane, reakcionarne strukture, ki omejujejo svobodno delovanje. Podobno problematiko dialektičnega mišljenja zaznava kritika zgodovinskega časa kot homogenega napredovanja, torej pri predstavi o vedno napredujočem poteku zgodovine. Ta miselnost naj bi bila izraz vladajočega razreda, četudi govorimo o revolucionarnem gibanju; napredek je vedno nekaj, kar predpostavlja premagovanje starega in tvori zgodovino zmagovalcev. Walter Benjamin pravi, da je revolucija orodje za omogočanje boljšega življenja tistih, ki bodo na oblast šele prišli. Linearna zgodovina omogoča popraviljanje vsega, kar je bilo prej izključeno, tako da vzpostavi novo zgodovino. S tem postavljanjem novih temeljev pa ponovno pride do izključitev in omejevanja novih možnosti. (prav tam, str. 109-110)

Težava je v pomanjkanju kritičnega premisleka dialektične metode, kar pride šele z Nietzschejem, ki podvomi o nevprašljivosti močnih struktur (*Gründe*). Te poslednje metafizične oblike so bile po kritičnem premisleku le omejitve, ki si jih je človek sam postavil takrat, ko družbena organiziranost in tehnična razpoložljivost še nista bili na dovolj visoki stopnji, da bi lahko živeli v bolj odprtem svetu. Po "smrti boga" oziroma omejitvenih struktur, se ideja totalitete sveta razpre, prav tako tudi enotni in absolutni smisel zgodovine. (prav tam, str. 112)

Na naslednji stopnji je za kritiko metafizike ključno Heideggerjevo ponovno postavljanje vprašanja o biti. Vprašanje se odpira na enak način kot pri kritikih ideologije, kjer je tisto "objektivno" oziroma stvar (bivajoče) po sebi, zgodovinsko in kulturno že pogojena z dogodki in predstavami. Zato

je dojemanje resnice bivajočega po sebi zaprto; smisel biti je tako že določen. Heidegger odkriva nevzdržnost metafizike, ki stabilizira bit znotraj prisotnosti; bit se oblikuje na podlagi bivajoče prisotnosti. To pa je osnova za odkritje ontološke diference, ki v osnovi pove že to, da bit *ni*, ampak se dogaja; dočim bivajoče *je*. Heidegger pri tem presega kantovski transcendentalizem. Pojav tubiti se postavlja vedno znova glede na čas, v svoji vrženosti je vsak "a priori" temporaliziran. Kaj lahko potlej rečemo, da so obzorja, ki gradijo svet? Tu gre za izkušnje in izraze jezika, sporočila iz preteklosti, ki se oblikujejo glede na posameznike in kulture. Vattimo razlaga: "A priori, ki omogoča našo izkušnjo sveta je *Ge-shick*, usoda-poslanstvo ali *Über-lieferung*, prenos. Resnična bit *ni*, ampak se prenaša (postavlja se na pot in izročča)." Pri tem Vattimo opozarja na eno najpomembnejših dejstev pri Heideggerju, in sicer vplivu jezika pri samem pojmu biti, ki je sedaj rešen metafizičnih okov. Bit, ki se zdaj dogaja (*accadere*), se rešuje potez metafizičnega značaja zgolj zaradi "dogodja"; to se daje mišljenju v svoji različnosti. (prav tam, str. 113-114)

Nova ontologija, ki nastopi z idejo "šibke misli", nastaja med odnosom dialektike in diference, in sicer kot diferenca s spominjanjem na dialektiko. Spominjanje dialektike Heidegger omogoči s pojmom *Verwindung*, ki je dovršitev pojma *Überwindung*, kar pomeni premagovanje ali preseganje značilno za dialektično misel. Vattimo poudarja problematičnost pojma *Verwindung* zaradi njegove uporabe. Čeprav je dialektika premagana (prevladana) z diferenco, ta še vedno vsebuje isto dialektično lastnost prevlade metafizike. Takšen način prevlade metafizike lahko vidimo že pri Nietzschejevi "smrti boga", kjer ne gre za iskanje novih temeljev, ampak predvsem konec stabilnosti biti. Na tej točki Vattimo postavlja vprašanje, ali je možno govoriti o nihilizmu kot o resnici, ki jo moramo priznati. Pojem prebolevanja pomeni mišljenje biti, ki se ne dojema kot stabilna struktura, zato ne moremo o njem govoriti kot o logični resnici. "*Verwindung* je način, po katerem mišljenje misli resnico biti, kot *Über-lieferung* in *Ge-shick*. V tem smislu je sinonim za *An-denken* drugi in pogostejši izraz, s katerim Heidegger opisuje v svojih zadnjih delih ultrametafizično misel; misel, ki se spominja biti, a je nikoli ne naredi navzoče, glede na to da se je vedno spomni kot nekaj 'preteklega'." Vattimov način razumevanja biti torej ne poteka skozi navzočnost (prezenco), ampak preko spomina, ki se iz-roča. (prav tam, str. 115-116)

***

Bit, kot jo obravnavamo, razumemo skozi tubiti na način odprtosti; tubit kot človeška eksistenca je tisto, kar postavlja celoto bivajočega in zatorej vsebuje bit. V tem kontekstu vnovično postavljanje vrednot razumemo kot obrat iz

.....

sfere nadčutnega k bivajočemu; k spoznanju, da je merilo vseh stvari človek, ki s svojo aktivno vlogo odpira horizont bivajočega. Tako bi lahko zaključili, da ideja odprtosti razkriva potencial kritične misli, ki je obenem tudi samokritična, v kolikor se dojema kot "ena izmed". Če metafizična volja pomeni voljo do *enega*, kar se kaže na način redukcije na poslednjo resnico, se v času postmetafizike ta volja kaže kot volja do odprtosti.

::LITERATURA

- Derrida, Jacques (1994): Razlika. V: *Izbrani spisi*, Zdravko Kobe, ur. Ljubljana: Krtina, str. 3-28.
- Heidegger, Martin (1967 a): O 'humanizmu'. V: *Izbrane razprave*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Heidegger, Martin (1967 b): Kaj je Metafizika?. V: *Izbrane razprave*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Heidegger, Martin (1971): *Evropski nihilizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Heidegger, Martin (1997): *Bit in Čas*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Nietzsche, Friedrich (1999): *Tako je govoril Zaratustra*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Rorty, Richard (2007): Heideggerianism and Leftist Politics. V: *Weakening philosophy: essays in honour of Gianni Vattimo*. Santiago Zabala, ur. Montreal: McGill-Queen's University Press, str. 149-158.
- Rovatti, Pier Aldo in Vattimo, Gianni (2010): Premessa. V: *Il pensiero debole*, Pier Aldo Rovatti in Gianni Vattimo, ur. Milano: Feltrinelli, str. 7-11.
- Vattimo, Gianni (1993): The adventure of difference. V: *The adventure of difference: philosophy after Nietzsche and Heidegger*. Gianni Vattimo; ang. prev. Cyprian Blamires in Thomas Harrison, ur. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, str. 137-157.
- Vattimo, Gianni (1997): *Konec moderne*. Ljubljana: LUD Literatura.
- Vattimo, Gianni (2005): *Introduzione a Heidegger*. Roma-Bari: Editori Laterza.
- Vattimo, Gianni (2008 a): Dijalektika, diferencija, slaba misao. V: *Čitanka*, Gianni Vattimo, ur. Zagreb: Hrvatsko društvo pisaca, str. 107-122.
- Vattimo, Gianni (2008 b): Pustolovine diferencije. V: *Čitanka*, Gianni Vattimo, ur. Zagreb: Hrvatsko društvo pisaca, str. 45-60.
- Vatimo, Dani (2009): *Vjerovati da vjeruješ*. Beograd: Fedon.
- Vattimo, Gianni (2010): Dialettica, differenza, pensiero debole. V: *Il pensiero debole*, Pier Aldo Rovatti in Gianni Vattimo, ur. Milano: Feltrinelli, str. 12-28.